

DR. OLÁH JÁNOS

főiskolai tanár

SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Szeged

Schedius Lajos és tantervei

Schedius Lajos (1768–1847) életét több lexikon is feldolgozta.¹ Iskolai tanulmányait a göttingeni egyetemen végezte, ahol Christian Gottlob Heine egyik legjobb tanítványa volt. Kornis Gyula említi, hogy neves pályadíjat is nyert a német egyetemen.² Három évig tanult külföldön, 1791-ben tért vissza hazájába. 24 éves korában a pesti egyetem tanárává nevezték ki. 1792–1847 között nem volt hazánkban olyan közművelődési törekvés, melyet Schedius ne támogatott volna. A pesti evangélikus gyülekezet jegyzőjévé, majd iskolafelügyelőjévé választotta meg. Egy alkotása ma is él. Liedemann János Sámuellel (1756–1834) 1823-ban megalapították a pesti evangélikus középiskolát.³ Eleinte magyar nyelven frogatott Kármán Urániájába. Pedagógus, nyelvész, író és esztéta volt, az MTA tagja (t. 1831, ig. 1845). 1835-ben a pesti egyetem rektora. Az 1790-ben megalakult első pesti magyar színtársulat dramaturgia. Német folyóiratokat is szerkesztett. Szoros baráti kapcsolatban állt Kazinczy Ferencsel és Kisfaludy Károllyal. Írt magyarul, németül és latinul verseket, bibliográfiái, filozófiai, esztétikai, történeti, társadalmi, földrajzi, gazdasági munkákat. Schedius támogatta a reformkori diáktársaságokat is (pl. a soproni diákokat). A diákok e társaságokban szakmájukra és a politikai életben való szereplésre készültek fel. Schedius körül nevelői kör is kialakult Pesten, a „társulat” pedagógiai, neveléspolitikai kérdéseket tárgyalt meg.⁴ Óriási tekintélyét bizonyítja, hogy miután a pesti egyetemen 50 évig tanította az esztétikát (1842-ig), nyugdíjba menetele után tanszékét évtizedekig nem töltötték be.

Schedius 1806-os Systemája, tantervi tervezete a protestáns individualizmus szellemében határozta meg az evangélikus közoktatás alapelveit. Mint Kornis Gyula írta, nem akarta aprólékos rendszabályokkal a tanító munkáját megkötni.⁵ A célba vett egységesítés elsősorban az iskolák egyforma szervezetére irányult: ugyanazok legyenek az iskolák típusai, tanfolyamaik száma s ezek egymással való kapcsolata, ami megkönnyíti majd a tanulóknak egyik iskolából a másikba való átlépését. Egyformaság szükséges a tanítási anyagban is, ez azonban nem jelenti azt, hogy nem lehet figyelembe venni az egyes iskolák hagyományait a tananyag megválasztása terén. Egységesnek kell lennie az evangélikus tanügyigazgatásnak is. Javaslatát Lovich Ádám besztercebányai lelkész és mások közreműködésével készítette el már az új Ratio ismeretében, annál azonban helyesebb arányt tudott kialakítani a klasszikus és reális tárgyak között. A Horváth Márton által szerkesztett neveléstörténet így méltatja a tervezetet: „Pozitív, új elképzelése volt, hogy a nagyobb városi alsó fokú iskolák 4. osztályából a latin hagyományokra nem készülőkhöz számára gyakorlati ismereteket nyújtó „polgári iskolát” (Bürgerschule) akart kifejleszteni összekapcsolva a tanítóképzéssel is, meg hogy a minden tárgyat tanító osztálytanárok helyett más szaktanárookra akarta bízni.”⁶ A Systema szerint (Szelényi alapján) a falusi iskolák célja: erős embereket, buzgó keresztényeket és ügyes földműveseket vagy falusi mesterembereket képezni. A tanítás módszerére Schedius megjegyezte, hogy jó volna, ha az oktatásban és a pedagógiai irodalomban jártas szakemberek iskolai módszertant készítenének (methodologia scholastica). Külön pont sorolja fel az iskolaszereket. A fejezet szerint a vasárnapi iskola feladata, hogy az érettebb ifjúság a tanító vagy a lelkész irányítása mellett az isko-

lában tanultakat átismételje, és az ismeretek felhasználását tudja alkalmazni a gyakorlati életben. Tantervének pozitívuma, hogy világosan látta a falusi iskola feladatait, ezért ott nem tartotta fontosnak a latin nyelv tanítását. A következő fejezet témája a polgári iskola, amely magasabb szintű népiskolát jelent a tervezetben.⁷ Schedius szerint a polgári iskola célja egészséges, értelmes, jó erkölcsű, szorgalmas és a polgári foglalkozások és hivatalok ismereteivel ellátott szakembereket képezni. Közülük azok, akik a városi hivatalos kötelességekre való alkalmatosságok mellett a pedagógia és a katechetika művészetével is megismerkedtek, az elemi iskolai tanító kötelességeire is oktathatók. Azokat, akik érdeklődést mutattak a különböző tudományok iránt, a latin iskolára készítenők elő. A polgári iskolákat csak olyan városokban kellene létesíteni, melyekben gimnázium vagy líceum van, ezért az I-III. polgári osztályt és aztán a líceum pedagógiai kurzusát, vagy az összes gimnaziális osztályok után a líceumok pedagógia tanfolyamait elvégezték. A tanítás nyelve magyar többségű helyeken magyar, ha németek is élnek ezeken a településeken, akkor a technikai és gazdasági elnevezésekben rájuk is tekintettel kell lenni. Az olyan helyeken, ahol előbbvaló a német nyelv, ott a tanítás nyelve a német, de a vallásban és a technikai nevekben a magyarokra és a szlovákokra is tekintettel kell lenni. Szlovák többségű városban, ahol azonban a művelt emberek többsége német, az elemi iskoláknak németnek kell lenniük, de a vallásban és a technikai szavakban a szlovák nyelv is alkalmazható. A leírtak bizonyítják, hogy Schedius tisztában volt az evangélikus egyház nemzetiségi viszonyaival is, de a Felvidék körülményeivel is. A latin iskolát a Systema öt osztályúra tervezte, tehát úgy, mint a régi Ratio. Tervezete a régi Ratio szerint meghagyta a népiskola III: osztályát a latinnal, sőt a városokban ehhez még egy osztályt csatolt, az utóbbi két osztályt nevezte polgári iskolának. A tervezetben nehéz választalat vonni a gimnázium és a főiskola (líceum) között, mert az utóbbinak két évfolyama a mai középiskola III. és IV. osztályának felel meg. A líceum előkészít a teológiai, jogi és orvostudományi karokra. Kornis Gyula szerint a Schedius-féle tanterv az igazi humanisztikus gimnáziummal az első, komolyan átgondolt tervezet közoktatásunk történetében. Schedius szemé előtt a német klasszikus gimnázium típusa lebegett. A klasszikusokat örökbecsű tartalmukért kívánta tanítani, s nem a latinnak a magyar közéletben játszott szerepe miatt, mint a Ratio. Hiába fogadta el az új Systema-t az 1809-es evangélikus egyetemes gyűlés általánosan kötelező normául, melyet egy esztendő alatt meg kell valósítani, majd az 1811-es gyűlés hiába követelte bevezetését újból, súlyos büntető szankciókat kilátásba helyezve a bevezetés elmulasztása esetén, mégsem vették be. Okai: a protestáns szellem individualizmusa és az 1811-es pénzügyi devalváció.⁸

A Systema-t Schedius 1837-ben átdolgozta. Kornis Gyula szerint ebben már nagyobb engedményeket tett a magyar nyelvnek, azonban ez a Systema Studiorum sem nyerte el az evangélikus tanügyi világ tetszését, bár 1840-ben az egyetemes gyűlés jóváhagyta.⁹ Szelényi Ödön ismerteti részletesen ezt a tervezetet, mely szerint az evangélikusok iskolái Magyarországon részint alsóbbak, részint felsőbbek.¹⁰ Az alsóbb iskolák elemi iskolák vagy latin iskolák. A népiskolák az egész nép számára valók. A tananyag elvégzéséhez két osztályt kívánnak. A latin iskolák pedig, melyek a gimnáziumot alkotják, négy grammatikai osztályból állnak és két humaniorából. A grammatikai iskolák két kétéves osztályból állnak. A humaniorák 2 osztálya poétika és retorika, a régi tantervben ez fordítva van. A poétikai és retorikai tanfolyam elvégzésével az ifjak alacsonyabb polgári hivatalokat foglalhattak el, akik pedig tovább akartak tanulni, megkaphatták a szükséges alapokat. A felsőbb iskola első ága a kétéves bölcséleti tanfolyam, melyet mindenkinek el kellett végeznie, függetlenül attól, hogy a kétéves jogi tanfolyamra vagy a kétéves teológiai tanfolyamra kívánt beiratkozni.

1840-ben az evangélikus egyház főfelügyelőjévé gróf Zay Károlyt választották, akit Kornis tüzes magyarként jellemeztek, de egyben liberális szellemű, nagy műveltségű és energiájú embernek ír le. Zay kezébe vette az evangélikus oktatásügy rendezését. 1841 júliusában az

ev. tanügy tekintélyesebb képviselőit meghívta a Trencsén megyei zayugróci kastélyába, hogy az iskolaszervezet kérdéseit megvitassák.¹¹ Ott volt többek között Boleman, Vandrák, Lichard, Michnay, sőt Stúr is (akinek ma Párkány viseli a nevét, Stúrovo). Az értekezlet célul tűzte ki a gimnázium klasszikus irányának erősítését, másrészt a magyar nyelv szerepének kitágítását. Az értekezlet javasolta, hogy a gimnáziumok tanítási nyelve a magyar legyen. Ezzel három évvel megelőzte az 1844: II. tc.-t, mely a királyi (kat.) középiskolák oktatási nyelvét a magyart tette meg. Gróf Zay az 1841 szeptemberében tartott egyetemes ülés elé terjesztette az ún. zayugróci tantervet, melyre hatott Schedius két tervezete is.

Schedius 1842-ben megjelent iskolai tervéről Szelényi és Kornis szinte semmit sem ír, így ezt kicsit bővebben fogjuk ismertetni.¹² Az evangélikus iskolákat a tervezet bevezetőjében alsóbbaknak és felsőbbeknek nevezi. A népiskolák és a latin iskolák alkotják az alsóbb iskolákat. A népiskolák „az egész népség számára” valók. Az első elemi iskola I. esztendőjében a gyerekek megtanulnak írni, olvasni, számolni 10-ig vagy 20-ig, megismerik a legfontosabb vallási alapismereteket, egy-két imát s a mértékeket. A II. tanévben gyakorolják az írást, az olvasást, a számtani alapszerveleteket, megismerkednek az ótestamentummal, a tíz parancsolattal, néhány könnyebb egyházi énekkel, elkezdik a földismeretet stb. A második elemi iskolában, a harmadik tanévben megkezdik a latin tanulmányaikat a tanulók; nagy gondot fordítva a szép magyar írásra, a magyar grammatikára, az elbeszélések, leírások megfogalmazására; megismerkednek Krisztus életével, Luther munkásságával, a haza földrajzával, a síkméret elemeivel stb. A negyedik esztendőben gyakorolják a magyar és latin nyelvtant, megtanulják a hivatalos iratok elkészítését (számadások, szerződések, végrendeletek stb.); folytatják a lutheri tanok tanulmányozását; megismerkednek Magyarország szomszédságával stb. A grammatikai iskolák 2x2 évből állnak, azután a kétéves humaniorák következnek, ezek után jöhetnek a felsőbb iskolák. Az első esztendőben Luther katekizmusát tanulmányozzák Herder kiadásában; Döring útmutatása alapján szövegeket fordítanak magyarrá, németre és latinra; számtanból gyakorolják a négy alapszerveletet törtekkel; földrajzból megismerkednek a többi európai országgal, történelemből az ókor és a középkor jelesebb eseményeivel; gyakorolják a helyes- és a szépírást. A második tanévben folytatják a keresztény hittudományt, megismerkednek az összetett mondatokkal, az arányokkal, a többi földrészsel, az állatismerettel; gyakorolják a helyes- és a szépírást. A harmadik osztályban gyakorolják a magyar, a német és a latin nyelvet, a körmondatok fordítását, levelek készítését; Magyarhonnal bővebben ismerkednek; ásványismeretet is tanulnak stb. A negyedik esztendőben megismerkednek az evangélikus egyház küzdelmeivel hazánkban; elvárják, hogy az úrvacsorát vett tanítványok rendszeresen járjanak templomba; a tanulók gyakorolják a helyes felolvasást, a szép szavazást; megismerkednek a csillagászattal, a kronológia alapjaival, az osztrák birodalommal, a növényismerettel stb. A humaniorák első tanévében a diákok tanulmányozzák a klasszikus görög és római szerzők alkotásait, gyakorolják fordítását is; a görög grammatikával latinul ismerkednek meg; Ázsia és Afrika története is előtérbe kerül; a magyar történelem jelesebb eseményeit 1525-ig tanulják. A második esztendőben szónoklattani gyakorlatok következnek, folytatódnak a klasszikus stúdiumok; köb- és zömökségmértéssel latinul foglalkoznak; a római történethez időlapokat készítenek a diákok; a haza történetét 1526-tól veszik. A felsőbb iskolák a kétéves bölcsellettal kezdődnek, melyet minden tudományos pályára készülőknek el kell végeznie. Az első évben lélektudomány, mathesis, hittudomány tantárgyakat tanulnak a diákok, a görög és a római szerzők műveit is tanulmányozzák. A hittudományi tanulók zsidó és görög stúdiumokat hallgatnak; a politikusok az evangélikát tanulmányozzák. A második tanév tárgyai: etika, természetjog, klasszikus irodalom és folytatódik a görög és a zsidó nyelv tanulása. A jogtudományi kar első évének tárgyai: természetjog, bányajog, római polgári jog és az evangélikus egyházjog. A második

tanév stúdiói: magyar polgári jog, bűnjog és váltójog, európai országok jogrendszerei, a tiszti írásmód. A hittudományi kar első évének tantárgyai: hittudomány, az ótestamentum és az újszövetség magyarázata, evangélikus egyháztörténet, különös tekintettel a magyarországra, pedagógia. A második év stúdiói: etika, a biblia magyarázata, a protestáns egyház-jog pastoralis és homiletika népoktatási gyakorlatokkal; tehát a jövőendő papok oktathatnak is. Schedius a „toldalék” részben fontosabbnak tartotta megjegyezni, hogy szükséges meghatározni az egyes iskolák céljait, feladatait, hogy a fiatalok az őket érdeklő típust válasszák. Elengedhetetlen, hogy az iskolai bizonyítványok mindehol egységes formátumúak legyenek, s biztosítva legyen a tanulók számára az átjárhatóság. Schedius kijelenti, hogy tervezete: „... korántsem kíván arról rendelkezni, hogy mi módon, mely előadással és mely kiterjedésben legyenek azok mindenütt tanítandók. Most semmiben sem tartván az evangélikus szellembe olly annyira megütközönek, mint az oktató vagy tanító elméleti tehetségeinek és igyekezetének bizonyos minta követésére való szoríttatását... a gyűlés távolról sem kívánja az egyes eklézsiák jogait, melyeknél fogva magok körében iskoláik oktatásában és elrendelésében tökéletes szabadsággal bírnak, csonkítani...”

A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1843. Április 29-i száma beszámolt Schedius Lajos kir. Tanácsos félszázados evangélikus hivatalnoki jubileumáról. Kollár János esperes, dr. Taubner (az ev. iskola nevében) és báró Podmaniczky László köszöntötte rövid beszéddel, egy szép emlékkönyvet kapott ajándékba, melynek első lapjait a pesti gyülekezet tagjai írták alá, egyben bejelentették a Schedius-alapítvány megalakítását, mely a pesti lelkészek özvegyeit és árváit támogatja. A rövid cikk ezekkel a sorokkal fejeződött be: „... áldja meg Isten a ritka érdemekkel díszlő ősz élte alkonyát, hogy erényei gyümölcseit boldogul és sokáig éldelhesse; a gyülekezet és protestantizmus körében támasszon hozzá hasonló, vagy öt törhetetlen munkásságában megközelítő férfiakat.”¹³

Schedius Lajos a magyar művelődéstörténet jeles személyisége volt. Megválasztották az MTA igazgatójának, a pesti egyetem rektorának. Pedagógiai, esztétikai, történeti, társadalmi, földrajzi munkáit ma is érdemes tanulmányozni. A nagy evangélikus pedagógusok egyike volt, akik elhozták hazai földre a legmodernebb európai gondolatokat: a filantrópizmust, a neo-humanizmust, s munkásságukkal hozzájárultak a korszerű magyar oktatásügy megreformálásához.¹⁴

JEGYZETEK, IRODALOM

1. Magyar Pedagógiai Lexikon. Szerk. Fináczky E. és Kornis Gy. II. Révai Irod. Int. Bp., 1934. 626-627. p.; Ped. Lexikon IV. köt. Kiadó, Bp., 1979. 76. P.; Ped. Lexikon III: Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 289. p. (Fehér Katalin szócikke); Magyar Életrajzi Lexikon II. Főszerk.: Kenyeres A., Bp. 1967. 583. p.
2. Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777–1848. II. Kir. M. Egyet. Nyomda, Bp., 1927. 245. és 301. p.
3. Evangélikus iskoláügy Magyarországon – Fabiny Tibor szócikké. Ped. L.I. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. 437. p. és Dobos Krisztina, Gazda István, Kovács László: A faszori csoda. (Mesterek és tanítványok sorozat. Sorozatszerk.: Jáki László. OPKM, Bp., 2002. 7-26. p.
4. A magyar nevelés története I. Tankönyvkiadó, Bp., 1988. Főszerk.: Horváth Márton. 310. és 325. p.
5. Kornis Gy.: A magyar művelődés eszményei II. I. m. 354. p.
6. A magyar nevelés története I. I. m. 224. p.
7. Szelényi Ödön: A magyar ev. iskolák története. Grafikai Müintézet Wigand K. F., Pozsony, 1917. 91. és 92. p.
8. Kornis Gy.: A magyar művelődés eszményei II. I. m. 357. p.
9. Kornis Gy.: A magyar művelődés eszményei II. I. m. 71. p.

10. Szelényi Ödön. A magyar ev. iskolák... I. m. 126-127. p.
11. Kornis Gy.: A magyar művelődés eszményei I. m. 71. p.
12. Schedius Lajos kir. Tanácsos iskolai terve. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1842. máj. 12. 67-71. p.
13. Székács. Jubileum. (Vegyes közlemények rovat) Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1843. ápr. 29.
14. A korábban említett pedagógiai és életrajzi lexikonok alapján. Az olvasó figyelmébe ajánljuk még: Bajkó Máttyás: A zayugróci reformterv pozsonyi előzményei. Pedagógiai Szemle, 1966/7-8. 673-680. p. cikket is.

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépel”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfeleléséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Nagyon fontos, hogy külön lapra fölírják *beosztásukat, munkahelyiük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószámot lakcímeiket*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk. Szerkesztőségünkönél is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem őrünk meg és nem is küldünk vissza.

A SZERKESZTŐSÉG

TISZTELETTELJES KÉRÉS ELŐFIZETŐINKHEZ!

Bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük minden kedves Előfizetőnket, régieket és újakat, hogy a 2004. évi előfizetési díjat, amely 1100 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjenek: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények, 11735005-20003933.

Köszönjük megértésüket és támogatásukat.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK KIADÓHIVATALA